

dr hab. Aleksandra Trzcielińska-Polus, prof. UO
Kierownik Katedry Stosunków Międzynarodowych
Instytut Politologii
Uniwersytet Opolski

Opole, 4.09.2019 r.

Recenzja rozprawy doktorskiej
mgr Pauliny Błażejewskiej
pt. „Relacje bilateralne Rzeczypospolitej Polskiej z Republiką Czeską w
latach 1993-2016”
przygotowanej pod kierunkiem: prof. dra hab. Macieja Mroza

I. Podstawa napisania recenzji

Recenzję przygotowano w odpowiedzi na pismo Dyrektora Instytutu Politologii Uniwersytetu Wrocławskiego dra hab. Roberta Alberskiego, prof. UWr z 9 lipca 2019 r. dotyczące uchwały Rady Instytutu UWr z 5.07.2019 r. o powierzeniu mi zrecenzowania pracy doktorskiej mgr Pauliny Błażejewskiej.

II. Aktualność tematu rozprawy

Temat rozprawy został wybrany trafnie i sformułowany poprawnie, a podjęta przez Doktorantkę problematyka jest relewantna i aktualna z punktu widzenia interesów narodowych Rzeczypospolitej Polskiej. Republika Czeska jest jednym z najważniejszych zagranicznych partnerów Polski, a stosunki polsko-czeskie odgrywają ważną rolę w polityce zagranicznej RP ze względu na bliskość geograficzną, wspólną kulturową, podobieństwo struktur gospodarczych, wspólną przeszłość w obozie państw socjalistycznych – w radzieckiej strefie wpływów – oraz analogie dotyczące problemów i zadań realizowanych w czasie transformacji systemowej, a także w procesie starań o członkostwo w Unii Europejskiej i NATO. Mimo „chropowatego sąsiedztwa”, wielu polsko-czeskich „zgrzytów” w Grupie Wyszehradzkiej i UE (np. odmienny stosunek Czech i Polski do Federacji Rosyjskiej oraz do sankcji zastosowanych wobec tego państwa po zajęciu Krymu), niejednoznacznego stanowiska zajętego przez Czechy wobec gazociągu Nord Stream i Nord Stream 2, projektu Trójmorza, kontrowersyjnej „wojny o polską żywność” i problemów z przeszłości rzucających nadal cień na

współczesne relacje, a także towarzyszących temu uprzedzeń i urazów, Czesi w badaniach CBOS znajdują się od lat w czołówce najbardziej lubianych przez Polaków narodów, a w statystykach dotyczących eksportu Polski państwo to zajmuje niezmiennie drugie lub trzecie miejsce.

III. Analiza elementów składowych recenzowanej rozprawy

Wstęp zawiera wszystkie podstawowe elementy, jakie wymagane są od rozpraw doktorskich. Cezury pracy: 1993 i 2016 r. (wskazane już w tytule) zostały prawidłowo uzasadnione: w 1993 r. z rozpadu Czechosłowacji powstała Republika Czeska, natomiast w 2016 r. obchodzona była 25. rocznica podpisania *Układu między Rzeczpospolitą Polską a Czeską i Słowacką Republiką Federacyjną o dobrym sąsiedztwie, solidarności i przyjacielskiej współpracy*.

W części wprowadzającej dokonano analizy dotychczasowego stanu wiedzy i badań na omawiany temat (s. 8-11). Doktorantka słusznie stwierdza (s. 11), że brak jest szczegółowego i kompleksowego studium dotyczącego relacji polsko-czeskich w analizowanym przez Nią okresie i stawia sobie za cel wypełnienie tej luki badawczej poprzez ukazanie stosunków pomiędzy oboma ww. państwami w kontekście ich pozycji i ról odgrywanych w systemie międzynarodowym. Prezentuje prace wielu autorów, którzy – Jej zdaniem – ukazują zazwyczaj tylko wybrane obszary współpracy (np. kooperację transgraniczną, współpracę w ramach Grupy Wyszehradzkiej, wymianę handlową, czy efekty wstąpienia obu państw do Unii Europejskiej) albo też dotyczą innych okresów.

Autorka dysertacji zaprezentowała we Wstępie, a następnie poszerzyła w rozdziale pierwszym, podstawę teoretyczną swoich badań, której trzon stanowi teoria realizmu strukturalnego Kennetha Waltza. Wybór tej neorealistycznej teorii należy uznać za trafny, albowiem jej zastosowanie umożliwia wyjaśnianie zachowań państw na arenie międzynarodowej (tu chodzi głównie o politykę zagraniczną Polski i Czech) z uwzględnieniem wpływu, jaki wywiera na nie system międzynarodowy (wydarzenia i procesy zachodzące w środowisku międzynarodowym), a także ukazanie pozycji i odgrywanych ról wymienionych państw w tym systemie oraz w jego podsystemach. Zapowiedziano również zastosowanie w toku prowadzenia badań i prezentacji ich wyników analizy komparatystycznej, metod indukcyjnych i dedukcyjnych, a przede wszystkim analizy systemowej, dzięki której ukazane zostały funkcjonalne i dysfunkcjonalne elementy systemu międzynarodowego, kryteria przynależności i istniejące współzależności, a także subsystemy ważne z punktu widzenia

funkcjonowania Polski i Czech na zewnątrz.

Postawiono trzy hipotezy badawcze (s. 12). W pierwszej Autorka zakłada, że relacje bilateralne RP-RCz w analizowanym okresie „wzmocniły pozycję obu państw w systemie międzynarodowym oraz subsystemach europejskim i środkowoeuropejskim”.

Druga hipoteza, sformułowana stylistycznie niezbyt fortunnie, brzmi: „Cel zapewnienia bezpieczeństwa przyczynił się do rozwoju polsko-czeskich stosunków dwustronnych”.

Trzecia hipoteza (nazbyt ostrożna i raczej niewymagająca weryfikacji) mówi o tym, że „Realizowanie interesów narodowych przez Polskę i Czechy stanowiło niekiedy przeszkodę we wzajemnej współpracy”. Powszechnie wiadomo, że odmienne interesy obu państw, m.in. w Unii Europejskiej, i ich ambicje regionalne (dążenie do dominacji w Europie Środkowo-Wschodniej) często wręcz uniemożliwiały i uniemożliwiają koordynację stanowisk obu państw, a więc słowo „niekiedy” zostało tu użyte zbyt asekuracyjnie.

W celu weryfikacji ww. hipotez sformułowano siedem pytań badawczych dotyczących głównie wpływu na politykę zagraniczną i wzajemne relacje obu państw czynników zewnętrznych (systemu międzynarodowego, członkostwa w UE, NATO i innych organizacjach oraz działań podejmowanych na arenie międzynarodowej przez mocarstwa globalne i regionalne).

Doktorantka zauważa jednak słusznie (s. 25), że bezsprzecznie na aktywność państw w środowisku międzynarodowym wpływają zarówno czynniki zewnętrzne (w recenzowanej pracy chodzi głównie o system międzynarodowy – możliwości i ograniczenia, jakie stwarza środowisko międzynarodowe, w tym polityka najbardziej liczących się państw na arenie międzynarodowej), jak i uwarunkowania wewnętrzne. Tych czynników wewnętrznych mgr P. Błażejewska nie bagatelizuje i poświęca im także relatywnie dużo uwagi w rozdziale trzecim.

We Wstępie dokonano także opisu zawartości sześciu poszczególnych rozdziałów. Rozdział pierwszy (liczy 21 stron), zatytułowany „Teoretyczne aspekty badań nad stosunkami polsko-czeskimi”, poświęcony został doprecyzowaniu definicji i pojęć związanych z tematem pracy oraz poszerzonej prezentacji teorii realizmu strukturalnego Kennetha Waltza. Drugi rozdział (45 stron) dotyczy skomprimowanej (wystarczająco) historii stosunków polsko-czeskich i polsko/czechosłowackich od czasów panowania Piastów i Przemysławidów do upadku komunizmu i transformacji systemowej. Kolejny rozdział (74 strony) zawiera charakterystykę determinantów wewnętrznych i zewnętrznych warunkujących politykę zagraniczną Polski i Republiki Czeskiej z

podkreśleniem w części końcowej podobieństw oraz różnic w odniesieniu do uwarunkowań ww. polityki w obu poddanych analizie państwach. Rozdział czwarty – najobszerniejszy, bo liczący 86 stron i kluczowy z punktu widzenia zapowiadanej teorii realizmu strukturalnego – to analiza stosunków obu państw z podziałem na najważniejsze dziedziny: relacje polityczne i militarne, współpracę gospodarczą, stosunki kulturalne i naukowo-techniczne. To w tym rozdziale przede wszystkim ukazany został szerzej wpływ polityki USA i Rosji oraz członkostwa w UE i NATO (uwarunkowań międzynarodowych) jako ważnych determinantów polityki zagranicznej Polski i Republiki Czeskiej. Następny rozdział (podobny objętościowo do poprzedniego – 85 stron) składa się z dwóch odrębnych części. W pierwszej ukazano współpracę transgraniczną i przygraniczną, ze szczególnym uwzględnieniem euroregionów; w drugiej zaś – aktywność obu państw (zgodność i różnice interesów) na forum Grupy Wyszehradzkiej. Ostatni (szósty) rozdział (liczący zaledwie niecałe 13 stron) ma za zadanie ukazanie wpływu stosunków polsko-czeskich na pozycję obu państw w systemie międzynarodowym.

Już ta pobieżna prezentacja struktury rozprawy wykazuje brak zachowania proporcji w odniesieniu do objętości poszczególnych rozdziałów. Struktura pracy odzwierciedla konceptualizację i porządkujący sposób prezentacji badanego problemu. Po zapoznaniu się z dysertacją stwierdzam, że podrozdział dotyczący definicji i terminologii powinien znaleźć się we Wstępie, zaś historia stosunków polsko-czeskich – niezwiązana z okresem objętym cezurami pracy – mogłaby z powodzeniem zostać umieszczona w rozdziale pierwszym, mającym zawsze charakter wprowadzający. Natomiast szósty rozdział powinien zostać wkomponowany w szersze Zakończenie, tym bardziej, że to tutaj znalazła się część odpowiedzi na zadane we Wstępie pytania badawcze, a końcowa część tego rozdziału – mająca po części charakter predyktywny – wskazuje wyzwania i pożądane kierunki polityki zagranicznej przede wszystkim Polski i w mniejszym zakresie Republiki Czeskiej.

IV. Główne zalety recenzowanej pracy

1. Podjęty temat, jak już stwierdzono powyżej, jest ważny ze względów naukowo-poznawczych, a przede wszystkim politycznych. Względy polityczne związane są z możliwością wykorzystania przedstawionych wyników dociekań i wniosków z przeprowadzonych analiz Doktorantki przez polskich decydentów w procesie formułowania polskiej polityki zagranicznej w odniesieniu do Republiki Czeskiej czy szerzej – Grupy Wyszehradzkiej.

2. Magister P. Błażejewska wykazała się wiedzą z zakresu stosunków międzynarodowych, znawstwem terminologii a także umiejętnością zastosowania odpowiedniego aparatu badawczego, w tym jego narzędzi i metod. Swobodnie porusza się w analizowanej tematyce. W sposób zasadny łączy wydarzenia i procesy (praca obfituje w wyliczanie spotkań, podejmowanych inicjatyw, programów, podpisywanych umów i wiele innych informacji szczegółowych), które miały i mają wpływ na politykę zagraniczną Polski i RCz. oraz na ich wzajemne stosunki. Prawidłowo postrzega prawa rządzące w systemie międzynarodowym a także w organizacjach i ugrupowaniach rozumianych jako jego subsystemy. Autorka nie boi się także formułować krytycznych ocen wobec prowadzonej polityki zagranicznej (np. braku długofalowej strategii wspólnej polityki zagranicznej).

3. Dysertacja ma charakter interdyscyplinarny. Zawiera rozdział ukazujący zarys historii stosunków polsko-czeskich, wymagający zastosowania metod analizy z dziedziny historii. Z kolei w części dotyczącej mniejszości narodowych (dodam: części budzącej duży niedosyt ze względu na bardzo skrótowe potraktowanie, a kwestia ta odgrywała przecież ważną rolę w polityce zagranicznej obu państw) oraz współpracy transgranicznej należało wykazać się wiedzą i umiejętnością użycia także metod z dziedziny socjologii.

4. Autorka oparła swą pracę na kwerendzie imponującego objętościowo materiału źródłowego oraz bardzo obszernej literaturze przedmiotu (w tym także anglojęzycznej i czeskiej). Jest to niewątpliwy walor recenzowanej pracy. Wykaz wykorzystanej literatury liczy (sic!) 60 stron i obejmuje ponad 650 pozycji. Mimo to chciałabym *pro domo sua* dodać na marginesie, że środowisko opolskich naukowców, oprócz cytowanych w pracy pozycji pochodzących z kolejnych edycji materiałów *Colloquium Opole*, oraz dziesięciu wydanych wspólnie przez Uniwersytet Opolski i Uniwersytet w Opawie pozycji książkowych będących efektem odbytych konferencji (*Śląsk Opolski i Opawski w kierunku standardów europejskich/ Śląsk Opolski i Opawski w Unii Europejskiej*), opracowało także pięć tomów *Leksykonu Polaków w Republice Czeskiej i Republice Słowackiej*, wydanych pod redakcją profesorów: Zenona Jasińskiego i Bogdana Cimały. Artykułowe hasła zawarte w tych leksykonach dotyczą głównie relacji polsko-czeskich/czechosłowackich w przeszłości i obecnie.

5. Język jest w większości pracy precyzyjny i logiczny. Autorka z dużą dozą erudycji, a jednocześnie w sposób zrozumiały, potrafiła zaprezentować złożoną problematykę stosunków polsko-czeskich. Mimo to, w pracy znaleźć można jednak także nieprecyzyjne sformułowania, a nawet lapsusy językowe, do których odniosę się

w dalszej części recenzji.

6. Doktorantka dobrze opanowała technikę sporządzania przypisów. Jest ich ponad 1600, przy czym szczególnie cenne są przypisy wyjaśniające. Prawidłowo skonstruowana została także wspomniana już obszerna bibliografia.

7. Rozdziały i większość podrozdziałów kończą podsumowania i konkluzje dotyczące prezentowanych w danej części materiałów i analiz.

8. Dyplomatycznie zaprezentowany został krytyczny stosunek Doktorantki do czeskiego eurosceptycyzmu, współpracy Republiki Czeskiej z Federacją Rosyjską, dystansu zachowywanego przez RCz wobec sytuacji na Ukrainie czy czeskiej polityki energetycznej. Ponadto, Doktorantka dołożyła starań, aby w miarę obiektywnie i „bez emocji” przedstawić także zróżnicowaną percepcję w kręgach rządowych: w Polsce – proamerykańskiego kursu, a w Czechach – prorosyjskiego.

9. Słusznie podkreślona została kilkakrotnie i poddana analizie (większa niż w Polsce) ekonomizacja czeskiej polityki zagranicznej i zwracanie przez kolejne rządy RCz (a szczególnie przez Václava Klause) bacznej uwagi na rozwój gospodarki i współpracę gospodarczą.

10. Niezmiernie ważne jest Zakończenie, w którym Doktorantka ustosunkowuje się do pytań badawczych i hipotez sformułowanych we Wstępie oraz rozdział szósty, w którym określa m.in. wyzwania, problemy i zadania stojące przed politykami formułującymi i realizującymi politykę zagraniczną obu państw.

V. Uchybienia i uwagi natury polemicznej

W czasie lektury pracy dostrzeżono także pewne jej mankamenty. Mają one jednak w większości charakter usterek technicznych i pozostają bez wpływu na ogólną pozytywną ocenę recenzowanej dysertacji.

1. Przede wszystkim krytyka dotyczy struktury recenzowanej rozprawy, w tym wyżej opisanego braku zachowania proporcji w objętości poszczególnych rozdziałów i zawartości poszczególnych części.

2. W dysertacji znajduje się kilka zbyt obszernych cytatów, które z powodzeniem mogłyby zostać zastąpione omówieniami (np. s. 93, 179, 193, 313).

3. Przykładem nieprecyzyjnych określeń jest m.in. Globalny Raport Konkurencyjności, który jest przygotowywany przez Światowe Forum Ekonomiczne (World Economic Forum), a nie Światowe Forum. Na marginesie należy dodać, że oprócz ww. indeksu konkurencyjności i indeksu rozwoju e-administracji o miejscu i postrzeganiu danego państwa w dziedzinie gospodarki decyduje wiele innych,

powszechnie dostępnych rankingów i wskaźników, jak np.: „Doing Business”, „Corruption Perceptions Index”, „Index of Economic Freedom”, których przy prezentacji potencjału ekonomicznego obu państw niestety zabrakło.

4. Tabela nr 1 na s. 218 powinna zostać sporządzona z podziałem na grupy towarowe eksportowane oddzielnie przez Polskę i Czechy. Mimo dużego podobieństwa struktury eksportu, zauważalne są jednak także różnice (por. choćby udział grupy omawianych w pracy produktów rolno-spożywczych). O różnicach tych struktur pisze Doktorantka zresztą na s. 217.

5. Mimo iż, jak stwierdzono powyżej, strona językowa pracy nie budzi większych zastrzeżeń, to jednak praca zawiera niejasne sformułowania, błędy stylistyczne i wątki, które powinny zostać rozwinięte. Poniżej przytoczonych zostanie tylko kilka przykładów:

– na s. 77 zastosowano skrót myślowy, który sugeruje, że Głubczyce i Racibórz leżą na Dolnym Śląsku (a są one miastami historycznego Górnego Śląska); na s. 128 czytamy: „na Polskę i Czechy wpływała bardzo silna pozycja energetyczna Niemiec w regionie”; s. 132 – „na Ukrainie doszło do ponownych wpływów rosyjskich”; s. 138 – „w zainteresowaniu Polski jest europejska polityka kosmiczna”; s. 186 – „odwrócenie kierunku gazu”; s. 246 – „Pewnym problemem w czeskim nauczaniu jest niewielkie poświęcenie polskiej tematyce”; s. 264 – „czeskie obawy [...] uległy zmianie pod naciskiem polskiego rządu”; s. 310 – „Ugrupowanie służyło więc podjęciu wspólnym wysiłkom”;

– s. 82 – kurs walut nie jest „wytwarzany”;

– s. 121 – chodzi o Cieśninę Pilawską (nie: Pilewską);

– RFN to Republika Federalna Niemiec, a nie – jak dwukrotnie na s. 125 a także na s. 324 stwierdzono – Republika Federalnych Niemiec. Natomiast na s. 299 określono CSRF mianem Czeskiej i Słowackiej Republiki Federalnej zamiast Federacyjnej;

– nazwiska niektórych autorów zostały użyte niepoprawnie (np. Krystian Heffner, nie K. Heffnera – s. 9; Marek Migalski, nie Migdalski – s. 19, 260, 261, 273, 276, 277 i in.).

5. W obliczu skutków załamania gospodarczego po kryzysowym roku 2008 oraz po licznych aferach gospodarczych i politycznych za kontrowersyjne uważam twierdzenie, że w ostatnich latach „Brazylia dołącza do światowych potęg” (s. 36, 113).

6. Na s. 159 Doktorantka stwierdza, że „potencjał ekonomiczny obu państw jest porównywalny”, mimo iż na ss. 97-101 wykazała istotne różnice w wielkości gospodarek obu państw i potwierdziła (przytaczając odpowiednie liczby) większy

potencjał gospodarczy Polski. Należało tu dokonać zdywersyfikowanej prezentacji danych w liczbach bezwzględnych i względnych (np. podać wskaźniki liczone *per capita*).

7. Nie udało się mgr P. Błażejewskej uniknąć licznych powtórzeń tych samych wątków (np. stosunku Czech do aneksji Krymu, sytuacji Romów, eurosceptycyzmu, pierwszych wizyt zagranicznych polskich i czeskich czołowych polityków, np. Václava Havla w 1998 r., okoliczności i daty wejścia do NATO itp.).

8. Za początek kryzysu migracyjnego w Europie uznaje się powszechnie rok 2015, a nie 2014 (por. s. 154).

9. Mimo widocznych starań, aby używać spolszczonych nazw topograficznych (chodzi o nazwy miejscowości w Czechach), nie zawsze jest to zabieg konsekwentnie stosowany (np. Karlowe Wary *versus* Karlove Wary – s. 236-237, Šumperk/Szumperk – s. 286 i 288; Jawornik/Javorník). Uwaga ta dotyczy także Żyliny w Słowacji (s. 276) i polskiej Bogatyni (por. s. 265).

10. Inne mankamenty:

– s. 246 – w Lesznie funkcjonuje Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Jana Amosa Komeńskiego, a nie uniwersytet. Nazwisko J.A. Komeńskiego należało odmienić, informując o jego pomniku;

– s. 79 – jeśli chodzi o lata 70. XX w. nie jest uprawnione używanie pojęcia „państwo czeskie”;

– relatywnie często Doktorantka używa słowa „ilość” (zamiast „liczba”) w odniesieniu do policzalnych obiektów.

11. W art. 13 pkt 6 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki zapisano wymóg opatrzenia rozprawy doktorskiej streszczeniem w języku angielskim. Recenzowana rozprawa takiego streszczenia nie zawiera.

Konkluzje

Rozprawa doktorska powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, a Autor pracy powinien wykazać się ogólną wiedzą teoretyczną oraz umiejętnością samodzielnego prowadzenia badań naukowych. Rozprawa powinna być rozwiązaniem nierozwiązanego dotąd problemu naukowego.

Recenzowana dysertacja wypełnia lukę badawczą dotyczącą analizy stosunków polskich-czeskich w latach 1993-2016, a przede wszystkim systematyzuje wydarzenia i procesy we wzajemnych relacjach oraz ukazuje, jaki wpływ na ich kształt miały

determinanty zewnętrzne – system międzynarodowy.

Biorąc pod uwagę wykazaną przez Doktorantkę znajomość opisywanej problematyki, umiejętność korzystania z bogatych materiałów źródłowych (ze szczególnym uwzględnieniem licznych dokumentów) oraz zdolność ich syntetyzowania, a także znajomość metodologii z zakresu nauk o polityce i administracji (subdyscyplina: stosunki międzynarodowe) pragnę stwierdzić, że przygotowana pod kierunkiem prof. dra hab. Macieja Mroza rozprawa doktorska mgr Pauliny Błazejewskiej pt. „Relacje bilateralne Rzeczypospolitej Polskiej z Republiką Czeską w latach 1993-2016” odpowiada wymogom precyzowanym przez Ustawę z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017 r. poz. 1789).

Przedkładam w związku z tym wniosek o dopuszczenie Doktorantki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Aleksandra Tracińska-Polus